

Bommen op het Wilhelmina Gasthuis

Fred Geukes Foppen

Zeven overlijdensakten uit het *Register van de Amsterdamse Bevolkingsstatistiek* met als reden van overlijden, *bominslag WG*, had ik ingevoerd. De datum van overlijden was 1 november 1940. Slechts zeven akten, dat vond ik vreemd. Ik had op de *Bommenkaart van Amsterdam* bij het bombardement op het Wilhelmina Gasthuis een veel hoger aantal slachtoffers zien staan. Hoe kan dat? Overlijdensakten over het hoofd gezien? Nogmaals het *Register* gecontroleerd, er staan toch echt “slechts” zeven overlijdensakten.

Onder de kop *Bommen op Wilhelmina Gasthuis Amsterdam* staat op de voorpagina van het *Algemeen Handelsblad* van 3 november 1940 dat op vrijdagavond 1 november Engelse bommenwerpers bommen op het Wilhelmina Gasthuis hebben gegooid. *Er vielen 24 doden, 28 personen werden zwaargewond en 33 licht. Het gasthuis werd zwaar beschadigd, evenals verschillende huizen in de omgeving.* Het *Rotterdams Nieuwsblad* meldt, *Amsterdam is vannacht weer zwaargetroffen. Het mikpunt der Engelsche vliegers was andermaal het Wilhelmina Gasthuis, hoewel dat van een duidelijk Roode Kruis-teeken op het dak is voorzien.* Dus toch veel meer doden dan zeven, van wie ik de overlijdensakten had ingevoerd!

In het overzicht van de *Slachtoffers van Oorlogshandelingen*, dat door de gemeente Amsterdam vlak na de oorlog is opgesteld, staat dat het Wilhelmina Gasthuis op 1 november 1940 om acht uur 's avonds is gebombardeerd. Ook in dit document wordt het getal van zeven bomslachtoffers genoemd. De NSB-krant *Het Nationale Dagblad* van 6 november geeft uitsluitel. Bij een grote foto met veel Duitse militairen staat dat 22 Duitse militairen, die volgens de krant in het Wilhelmina Gasthuis werden behandeld en bij het bombardement waren gedood, op 5 november 1940 in Amsterdam in aanwezigheid van Rijkscommissaris en Rijksminister Seyss-Inquart op de Nieuwe Oosterbegraafplaats werden begraven. *Eenige ogenblikken bleef hij onder diepe stilte bij de open graven verwijlen, terwijl hij den Duitschen groet bracht.*

In *De Tijd* stond meteen een waarschuwing, *Er circuleeren in de hoofdstad geruchten, die betrekking hebben op de bombardementen welke den laatsten tijd zijn geschied. In Amsterdam gaat van mond tot mond de bewering, dat in het Wilhelmina Gasthuis hooge Duitse officieren een onderkomen hadden gevonden en zich daar temidden van zieken en hulpbehoevenden dekten tegen den vijand. Men vertelt ook dat de Duitse militairen bij voorkeur hun munitie opslaan in ziekenhuizen. Zulke beweringen tasten de Duitse militairen in hun eer en goede naam aan.* De krant *Het Vaderland* meldde onder de kop *Strijd tegen geruchten* dat speciale maatregelen zouden worden genomen als de verspreiders van deze geruchten niet ophielden.

Een foto die een Amsterdammer vlak na de bomaanval gemaakt heeft laat zien dat een deel van de houten barakken die in juni 1940 door het Duitse leger op het grasveld voor het ziekenhuis zijn neergezet vernield zijn. Er is veel glasschade aan de omliggende huizen en ook aan gebouwen van het WG, maar het hoofdgebouw waar het rode kruis op staat was niet geraakt. In het Dagbericht van de Befehlshaber der Ordnungspolizei staat een summiere beschrijving, *Um 20.00 Uhr, in Amsterdam, 3 Sprengbomben auf Wilhelmina Krankenhaus. 2 Baracken eingestürzt, 1 beschädigt, 19 Tote, 20 Schwer- und 13 Leichtverletzte. Ferner 2 Sprengbomben, davon 1 Blindgänger, auf Ecke 1. Constantijn Huijgenstraat – 3. Helmerstraat. 5 Tote, 8*

Schwer- und 25 Leichtverletzte. Grosser Glasschaden an Wohnhauser. Volgens deze opgave zijn dus in totaal als gevolg van het bombardement 24 doden, 28 zwaargewonden en 38 lichtgewonden geteld.

Het totale aantal slachtoffers is 24. Toch is er iets vreemds, want volgens de gegevens van de gemeente Amsterdam zijn 'slechts' zeven mensen omgekomen, vijf Amsterdammers en twee in Duitsland geboren Amsterdammers. In het Dagbericht worden niet zeven maar vijf doden genoemd, kennelijk alleen de Amsterdammers en niet de twee Amsterdammers van Duitse afkomst. Die zijn geteld bij de Duitse militairen die in de getroffen barakken zijn omgekomen. Het Dagbericht vermeldt 19 doden, dus behalve de twee Duitse Amsterdammers zijn 17 Duitse militairen gedood.

Op 5 november werden volgens de kranten van toen 22 Duitse militairen met militaire eer op de Nieuwe Ooster begraven. De enige verklaring is dat op die dag niet alleen de Duitse slachtoffers van het bombardement zijn begraven, maar ook nog drie andere Duitse militairen, die in die dagen in Amsterdam zijn overleden.

Die 22 Duitse militairen zijn tussen oktober 1947 en maart 1948 herbegraven op de Duitse Militaire Begraafplaats in Ysselsteyn. Bij nalezen van de namen van deze 22 doden blijkt echter dat twee van hen burgerslachtoffers waren van het bombardement op het WG; twee burgerslachtoffers, Kleij en Straub, die beiden ook in het Amsterdamse overzicht van de *Slachtoffers van Oorlogshandelingen* voorkomen.

Kurt Kleij, op zijn Duits Kley, was in Essen in Duitsland geboren, maar al jong was hij naar Nederland verhuisd, hij woonde eerst in Apeldoorn. In 1933 trouwde hij in Amsterdam met Wilhelmina C. A. Heij. Kleij was schipper van beroep, hij voer op de *Nieuwe Zorg* en aan de wal woonde het gezin met drie kinderen aan de Palmgracht 66 I. In het Bevolkingsregister van Amsterdam staat hij vermeld als *Vr*, wat staat voor Vreemdeling, niet-Nederlands staatsburger.

Het verhaal van Straub is mysterieuzer. Hij is in 1906 geboren in Hassenbach in Beieren. In 1928 kwam hij als slagersknecht naar Amsterdam, hij schreef zich toen in het Amsterdamse Bevolkingsregister in met de naam Karl Straub. De voornaam Karl is vrij snel daarna op het formulier van het Bevolkingsregister gewijzigd in Lukas. Als Lukas Straub trouwde hij in 1934 met Amanda J. Hagenau, die in 1929 als dienstbode uit het Duitse Bottrop naar Amsterdam was gekomen. Bij zijn overlijden in 1940 stond hij in Amsterdam ingeschreven als winkelier in wollen stoffen. Net als Kleij staat Straub in het bevolkingsregister vermeld als *Vr*. Het opmerkelijke is dat in de *Deutsche Zeitung in den Niederlanden* op 4 november 1940 een overlijdensadvertentie staat voor Karl Straub, *jarenlang gewaardeerd lid van de Deutscher Männergesang Verein Liederkrantz Amsterdam*. In de overlijdensadvertentie staat dat deze Karl Straub op 1 november 1940 is omgekomen bij het bombardement op het Wilhelmina Gasthuis. De weduwe van Straub is in 1947 naar Duitsland teruggegaan. Het blijft vreemd dat Straub kennelijk in de Nederlandse omgeving bekend stond als Lukas en dat hij in Duitse kringen Karl werd genoemd en ook officieel met die naam op Ysselsteyn is begraven.

Het is opvallend dat deze twee Duitse burgers op 5 november 1940 samen met de Duitse militairen een begrafenis met militaire eer kregen. Het kan zijn dat de Duitse autoriteiten deze twee Duitse burgers tegelijk met de Duitse militairen hebben begraven omdat ze allen het slachtoffer waren van hetzelfde bombardement. Bij navraag op Ysselsteyn blijkt dat er meer

Duitse burgers na de oorlog op deze militaire begraafplaats zijn herbegraven. De mogelijkheid is geopperd dat zij diensten hebben verricht voor de Wehrmacht.

Aan de hand van de gegevens van het Amsterdamse Bevolkingsregister en de begraafplaats Ysselsteyn is het aannemelijk dat bij het bombardement op het Wilhelmina Gasthuis van 1 november vijf Amsterdammers en twee in Amsterdam wonende Duitsers en 17 Duitse militairen zijn gedood, dus in totaal 24. Wat er is gebeurd met de 28 zwaargewonden, of 38 volgens het Dagbericht, en de 33 lichtgewonden, het getal dat in de kranten wordt genoemd, is niet bekend.

De geallieerden moeten al eerder informatie hebben gehad dat er in het Wilhelmina Gasthuis meer gebeurde dan alleen het behandelen van zieken en gewonden, want op dinsdag 13 augustus 1940 om twee uur 's nachts hadden Engelse bommenwerpers ook al bommen gegooid, die deze keer voornamelijk terechtkwamen op de Da Costakade, Jacob van Lennepkade en Kinkerstraat. Het Wilhelmina Gasthuis werd nauwelijks beschadigd. Wel viel er één dode, Izak de Kruif.

Slachtoffers van de bombardementen op het Wilhelmina Gasthuis in 1940, zoals vermeld in het Amsterdamse Bevolkingsregister.

13 augustus 1940

Izak de Kruif	Da Costakade 201 III	61 jr
---------------	----------------------	-------

1 november 1940

Andries Eisenberger	Da Costakade 29 hs	35 jr
Kurt K. E. Kleij	Palmgracht 66 I	28 jr
Albert Koot	Frederik Hendrikstraat 96 I	23 jr
Petrus P. van Leeuwen	Soendastraat 28 hs	41 jr
Elizabeth H. Post	Tweede Helmersstraat 83 III	59 jr
Anna B. M. Schulte	Eerste Constantijn Huygensstraat 35/37	50 jr
Lukas Straub	Lange Leidschedwardsstraat 62 hs	34 jr

De Duitse slachtoffers, militairen en burgers, van het bombardement op het Wilhelmina Gasthuis op 1 november 1940. Zij zijn in 1947-1948 herbegraven zijn op de Duitse Militaire Begraafplaats Ysselsteyn. Achter hun naam staat 'killed during a British air raid'.

Isidor Altreuther	35 jr	Johannes Poppe	34 jr
Hans Detmers	29 jr	Adolf-Robert Pusch	40 jr
Hugo van Doornick	39 jr	Heinrich Rieken	32 jr
Hermann Drewes	32 jr	Helmut Rödszus	24 jr
Dietrich Hagedstedt	30 jr	Walter Sammann	33 jr
Heinrich Hermeyer	33 jr	Heinrich Schöll	26 jr
Hermann Hierl	28 jr	Bernhard Stenzel	21 jr
Armin Krautwurst	32 jr	Arnold Stoll	29 jr
Johann Meyer	35 jr		
en de burgers ('Zivilist')			
Kurt Kley	28 jr	Karl Straub	34 jr.

Op 5 november werden eveneens op de Nieuwe Ooster de Duitse militairen begraven

Karl-Heinz Bunzl	26 jr	Konrad Seelhoff	27 jr
Hans Radeloff	36 jr		

Bronnen

Algemeen Handelsblad, 3 november 1940, p. 1.

De Courant Het Nieuws van den Dag, 6 november 1940, p. 1.

De Tijd, 7 november 1940, p. 1.

Het Nationale Dagblad, 6 november 1940, p. 1.

Het Vaderland, 6 november 1940, p. 1.

NIOD, archief 77 Genaralkommissariat für das Sicherheitswesen Höhere SS- und Polizeiführer, inv. 1328 .

Rotterdams Nieuwsblad, 2 november 1940, p. 1.

Stadsarchief Amsterdam: archief 5176, inventaris 2666; inventaris 5185, jaar 1940.

Stichting Oorlogsslachtoffers: <https://www.oorlogsslachtoffers.nl/duitse-militaire-begraafplaats-ysselsteyn>

<ftp.ruimtelijkeplannen.amsterdam.nl/DRO/plannen/NL.IMRO.0363.K1304BPSTD->

/NL.IMRO.0363.K1304BPSTD-OW01/b_NL.IMRO.0363.K1304BPSTD-OW01_7.pdf

<https://maps.amsterdam.nl/woii/>